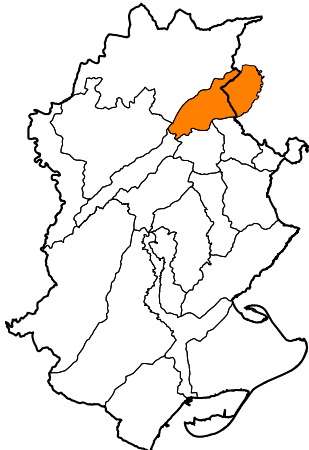

Serra del Tormo

COMARQUES:	Priorat en la part oriental i Ribera d'Ebre en la part occidental. També abraça un molt petit sector de la Terra Alta.	
SUPERFÍCIE DE LA UNITAT:	13.436,1 ha (8.376,1 ha de Terres de l'Ebre i 5.060 ha del Camp de Tarragona)	
MUNICIPIS:	Priorat: la Figuera, el Molar, el Lloar i est de la Vilella Baixa; de la Ribera d'Ebre: part occidental de La Torre de l'Espanyol, nord de Garcia, nord de Móra d'Ebre, sud d'Ascó, Vinebre; de la Terra Alta: una petita part del sector sud-est de La Fatarella.	
PAISATGE D'ATENCIÓ ESPECIAL:	Aquesta unitat comprèn part del Paisatge d'Atenció Especial de la batalla de l'Ebre; de les Camposines fins a l'estret del Pas de l'Ase.	

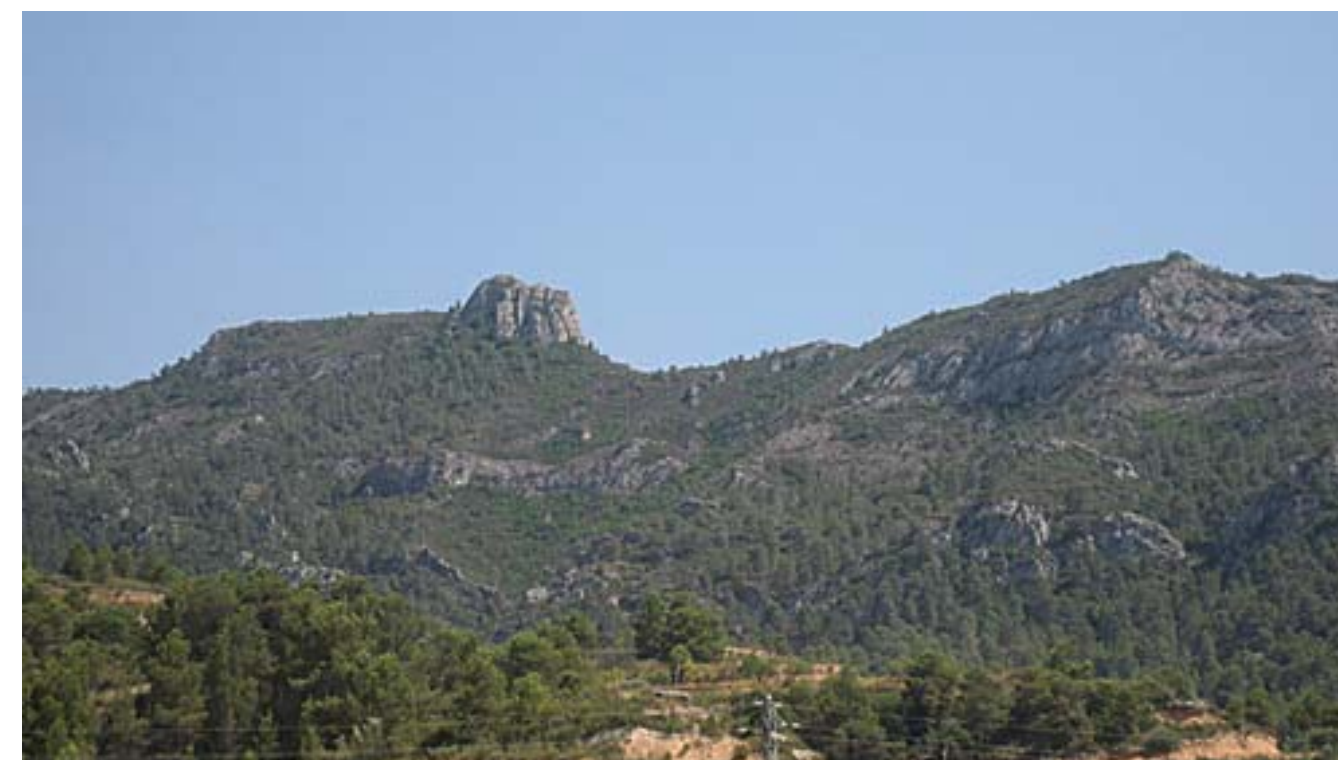

Figura 3.1. Vista característica de la serra del Tormo, amb predomini de la massa forestal en contrast amb la roca calcària.

Trets distintius

- Relleu abrupte amb altituds moderades. Els cims més elevats estan al voltant dels 600 metres sobre el nivell del mar:
- Les cingleres de la serra de la Figuera són visibles des de molts punts del Priorat i conformen una de les façanes paisatgístiques comarcals principals, així com Lo Tormo i La Picossa ho fan a la comarca de la Ribera d'Ebre.
- Les brolles de romaní ocupen grans extensions del territori, a vegades recobertes per pinedes de pi blanc. Només a les obagues dels vessants septentrionals i occidentals hi ha clapes d'alzinars.
- Zona afectada per grans incendis forestals a les dècades de 1980 i 1990.
- El territori és drenat per una minsa xarxa de barrancs i torrents, on només destaquen els barrancs del sector meridional.
- Abundants zones amb feixes abandonades amb murs de pedra seca recobertes de vegetació. Només en els vessants de pendents més suaus, en contacte amb la Cubeta de Móra, el Baix Priorat, i els Costers de l'Ebre, apareixen alguns conreus de secà (oliveres i ametllers principalment).
- El riu Ebre a l'estret del Pas de l'Ase, és un dels paisatges més interessants i el més vist d'aquesta unitat, donat que la carretera C-12 (Eix de l'Ebre) creua aquesta serra als peus de Lo Tormo.
- El poble de la Figuera, amb la configuració en forma de paller.

Principals valors en el paisatge

Corredors ecològics de la serralada Prelitoral entre els sistemes Montsant-Prades i Cavalls-Pàndols-Ports i l'Espai d'interès natural Serra de l'Ase. Escenari de tancament de la Cubeta de Móra pel seu sector oriental.

A les proximitats del pas de l'Ase presència de diversos assentament ibers (La Roca del Sol, a Garcia; Poblat de Sant Miquel, a Vinebre; entre altres).

Contrast entre les cingleres, la vegetació i el riu Ebre al pas de l'Ase.

Escenaris de la batalla de l'Ebre del sud de la unitat..

L'emblemàtic perfil de la Serra de Tormo.

Jaciment iber de Sant Miquel, al municipi de Vinebre.

Figura 3.2. La massa forestal recobreix un 81% de la superfície de la unitat.

Figura 3.4. Degut a l'estratègia pel control del territori, a l'estret del pas de l'Ase s'hi concentren diverses restes de poblats ibers. A la imatge, restes del jaciment de Sant Miquet, a Vinebre.

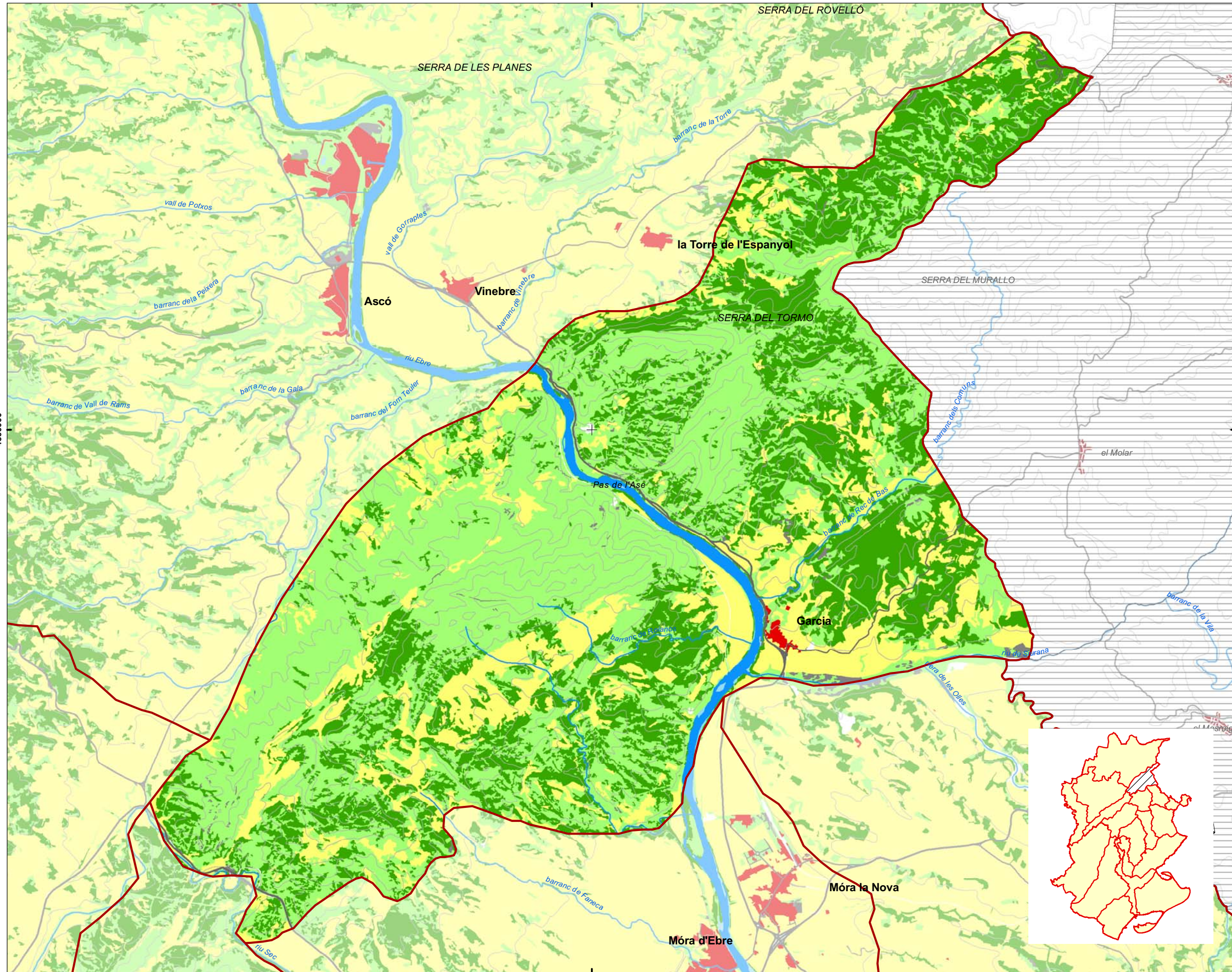
Figura 3.3. La làmina d'aigua del riu Ebre ofereix un contrast respecte els penyals calcaris de l'estret del pas de l'Ase.

Figura 3.5. La Picossa és un element amb valor simbòlic i identitari.

300000

310000

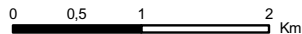

300000

310000

- Límit d'unitat de paisatge
- Unitat compartida amb altres catàlegs
- Aigua continental
- Riu
- Canal de regadiu
- Carretera principal
- Carretera secundària
- Corba de nivell (60m)
- Forestal arbori
- Forestal no arbori
- Conreu
- Zona nua
- Làmina d'aigua
- Urbà
- Altres usos

European Datum 1950 UTM
FUS 31 N
Escala 1:55.000

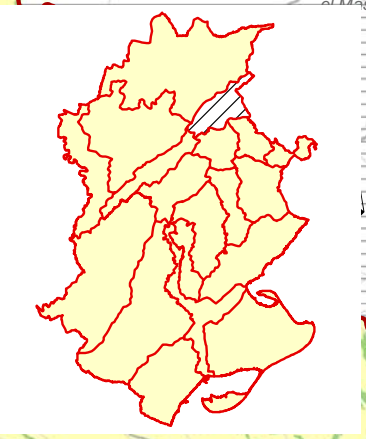
CATÀLEG DE PAISATGE DE LES TERRES DE L'EBRE

3. Serra del Tormo:
Mapa de situació

Juliol de 2010

Aquesta informació és de caràcter descriptiu i propositiu, no normatiu

Elements naturals que constitueixen el paisatge

El Baix Priorat i la Cubeta de Móra divideixen la serralada Prelitoral en dues branques, una de septentrional i una altra de meridional. La branca septentrional la formen els relleus de les serres del Montsant (1.163 m), de la Figuera (636 m) i del Tormo (523 m), els quals formen part d'una alineació de muntanyes que a l'altre costat del riu Ebre enllaça amb les serres de Cavalls (659 m) i de Pàndols (707 m), ja a la Terra Alta.

El paisatge de la serra del Tormo està modelat en els relleus que s'estenen entre el riu Sec i el riu Montsant, de sud a nord, i en la Cubeta de Móra i la depressió Flix-Ascó, de sud-est a nord-oest. És un conjunt que va perdent alçada en direcció sud-oest. Així, l'extrem més septentrional d'aquestes elevacions el constitueix la serra de la Figuera que té els punts culminants en els cims de Sant Pau (621 m) i lo Guixar (636 m). Al sector central hi ha Lo Tormo (525 m) i la punta del Segarra (494 m). Mentre que al sector meridional, d'alçades més discretes, hi ha el pic de l'Àguila (484 m), la Picossa (499 m), i Santa Magdalena (450 m).

A la serra de la Figuera els materials geològics pertanyen al període Triàsic: calcàries, dolomies, calcàries dolomítiques, gresos, conglomerats i argiles, tot i que en alguns punts s'hi poden trobar argiles groguenques. De baix a dalt de la serra es troba un nivell de gresos i conglomerats vermells, a sobre d'aquests hi descansa una capa de calcàries dolomítiques que dona lloc a una faixa de cingles molt aparent des de diferents punts del Priorat. A continuació un nivell de gresos i argiles rogenques i a sobre d'aquests una altra capa de calcàries i dolomies. Finalment hi ha un nivell d'argiles groguenques i bigarrades. A tocar del poble de la Figuera encara hi ha un petit sector on aflora una capa més de calcàries dolomítiques però, en aquest cas, corresponen ja al període Juràssic. Cap al sud, i ja en l'àmbit de les Terres de l'Ebre, el conjunt muntanyós perd altitud i la sèrie de materials del Triàsic desapareix sota els materials calcaris del Juràssic, de manera que a la serra del Tormo són aquests darrers els que dominen totalment el paisatge geològic.

La naturalesa calcària dels materials permet el desenvolupament d'algunes formes de relleu de tipus càrstic com els avencs i els gorgs. El contacte entre roques resistents i menys resistents també facilita l'aparició de balnes, especialment al nord de la unitat.

Els cursos d'aigua són de poca entitat en coincidir amb una unitat de baixa muntanya mediterrània. Es tracta de barrancs i torrents, generalment de curt recorregut, que només porten aigua esporàdicament després de pluges intenses. Els que s'originen als peus dels cingles de la serra de la Figuera són tributaris del riu Siurana mentre que els que procedeixen de nivells més elevats, com el Barranc

de les Comes que té la capçalera al peu del poble de la Figuera, formen part d'una xarxa de torrents que desguassen al riu Ebre, via el barranc de Rec de Bas. Els barrancs del sector nord-oest drenen al barranc de la Torre situat als Costers de l'Ebre.

Els barrancs del sector sud-oest drenen al barranc del Forn Teuler, tributari de l'Ebre; mentre que els del sector sud-est, després de circular per la Cubeta de Móra, ho fan directament al riu Ebre (barrancs de Roianos, de Perles, del Mas del Iaio, de Faneca), o al riu Sec, que desguassa a l'Ebre dos quilòmetres al sud de Móra d'Ebre.

Al vessant nord hi ha alguna surgència d'aigua com les anomenades Fonts del Poble i al vessant sud s'hi localitza la font de Grunes, entre d'altres.

Les elevades pendents associades a una geomorfologia típicament calcària, juntament amb l'elevada recurrència dels incendis forestals, ha provocat l'existència d'uns sòls prims que impedeixen el desenvolupament frondós de la vegetació mediterrània que li seria pròpia, quedant dominat per comunitats de brolles i garrigues. Això no impedeix, però, que a les obagues d'Ascó, al sud-oest, i la Torre de l'Espanyol, al nord-oest, s'hi desenvolupin bosquines de pi blanc (*Pinus halepensis*) i algun alzinar (*Quercetum ilicis*) relict. Així doncs, els vessants de la Serra del Tormo orientats al sud, juntament amb el sector nord de la unitat, estan predominats per brolles i garrigues baixes, presentant uns paisatges esquerps amb la roca calcària ben visible. Aquestes àrees, tanmateix, esdevenen àrees de campeig i caça per a les àligues cuabarrades i alguna parella d'àliga daurada. Els vessants orientats a nord, presenten un aspecte més forestal, relegant la visibilitat de les calcàries als espais culminants de les serres.

Una de les causes de l'absència del bosc i la seva substitució per les brolles i garrigues és l'efecte que han tingut els incendis forestals sobre la vegetació, sobretot al sector nord-est, en el triangle format pels pobles del Molar, el Lloar i la Figuera. Un dels focs més devastadors

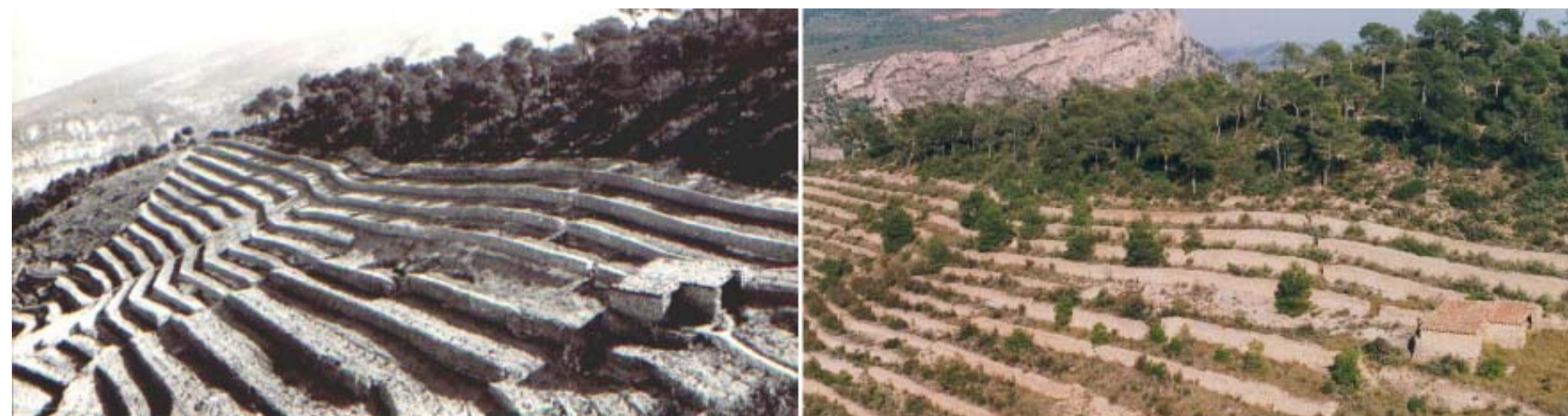

Figura 3.6. Vinya abancalada a la serra de la Figuera: aspecte a finals de la dècada de 1960 (esquerra) i als inicis del s.XXI (dreta), ja abandonada.

va tenir lloc l'any 1991 i va arribar a cremar gairebé 2000 ha. En el vessant septentrional, i obagues nord i sud occidentals, que no han estat tan afectades, encara s'hi troben pinedes de pi blanc que recobreixen brolles de romaní.

Localment, a la vora del riu Ebre, al seu pas per l'estret del Pas de l'Ase i a l'aiguabarreig Siurana-Ebre, s'hi poden trobar alguns fragments amb vegetació de ribera, amb àlbers (*Populus alba*) i pollanques (*Populus nigra*) amb vinca (*Vinca difformis*).

Evolució històrica del paisatge

Com passa en altres contrades interiors del sud de Catalunya, la documentació sobre l'evolució històrica del paisatge és molt migrada i els estudis són inexistents. Tanmateix, es pot indagar l'evolució històrica del paisatge a partir de les restes de l'activitat humana pretèrita que avui es conserven sobre el territori i de les poques notes històriques disponibles.

La humanització de la serra del Tormo és ben antiga com així ho constata les abundants restes arqueològiques de l'entorn de l'estret del Pas de l'Ase. En aquest entorn es comptabilitzen fins a vuit jaciments ibero-romans. Destaquen per la seva importància: els poblats ibers del Racó de Sant Miquel (Vinebre) i de la Roca del Sol (Garcia), i les vil·les romanes d'Asclines (Ascó) i de Garcia (Garcia); també hi ha constància de diversos hàbitats ibers aïllats (Els Mugrons i Barber Medina, tots dos al municipi d'Ascó), així com d'un punt de guaita de la mateixa època (Roca de l'Ortiga, a Ascó).

Tots aquests jaciments localitzats a l'entorn de l'estratègic estret del pas de l'Ase, demostren la importància històrica que ha tingut aquest pas com a nus de comunicació entre els dos sectors del riu Ebre en general.

Tot i que també hi ha constància del pas de fenicis, grecs, cartaginesos, i àrabs, no se n'han localitzat restes concretes, a excepció d'una moneda fenícia a l'assentament de Sant Miquel de Vinebre.

La serra del Tormo va ser territori frontissa entre les ordes medievals del Temple (Ascó, Vinebre, i la Torre de l'Espanyol) i els Entença (Garcia).

Com en altres zones del sud de Catalunya, a la serra del Tormo, al llarg del segle XIX, es va produir un gran desenvolupament del cultiu de la vinya acompanyat d'un increment demogràfic important.

Per les restes de marges, masos, corrals i altres elements de pedra associats a les pràctiques agrícoles (aljubs, barraques, etc.), es pot deduir que des de la meitat del segle XIX fins a la primera del segle XX, gran part del territori estava organitzat en bancals i conreat. La relativa elevada densitat de masos, d'ocupació temporal només en èpoques que el camp precisava més feines, demostra l'intensitat dels aprofitaments a que va ser sotmès aquest territori. Molts boscos van ser arrabassats i només quedaren sense rompre els cingles, els vessants més drets, els indrets excessivament rocosos i els fondals esquerps dels barrancs. Així mateix les masses forestals oferien una imatge raquítica, doncs la ramaderia, el carboneig i l'extracció de llenya eren activitats importants que explotaven aquests recursos.

La vinya era, molt probablement, el conreu majoritari amb diferència, tot i que la diversitat agrícola en aquelles dècades fou notable degut a la tendència autàrquica de les economies rurals. L'olivera i l'ametller, situats en els vessants menys aptes, probablement també tenien una presència força destacada.

Així, entre les vinyes convivia camps de cereals, de fruita seca, olivers, etc. A les zones de regadiu, molt escasses en aquesta unitat i sempre associades a petites fonts o les petites terrasses fluvials de la vora del riu Ebre, es conreaven hortalisses i fruita dolça per a l'autoconsum. En aquest sentit, cal destacar la presència de la dotzena de sènies de Garcia situades a prop del nucli urbà, just a l'altra banda del riu. Les sènies, que al sud de la Cubeta de Móra (Móra d'Ebre, Benissanet, Miravet, i Ginestar) és on van ser més importants, eren unes «(...) feixes de regadiu, amb casa, sínia, safareig i corrals.», «(...) minifundis, però sotmesos a un treball intensiu, produeixen prou per alimentar, folgadoament, una família, de vegades, dues» (Bladé, 1983: p.19).

L'adveniment de la plaga de la fil·loxera, a partir dels darrers anys del segle XIX i principis del segle XX, va suposar un trasbals socioeconòmic sense precedents a les zones vitivinícoles europees. A la present unitat (com a la Terra Alta o el Priorat) hi van haver uns anys de creixement sense precedents provocat per les caigudes de la producció en països situats més al nord. La plaga va arribar tot just quan a França

començaven a rendibilitzar les primeres collites dels ceps plantats sobre portaempelts americans, la qual cosa encara va agreujar més la crisi.

A partir d'aquest moment es va iniciar una davallada socioeconòmica, agreujada a causa de la Guerra Civil i la postguerra, molt cruenta en aquesta unitat que va ser escenari de la batalla de l'Ebre. Poc a poc es van anar abandonant les activitats agro-forestals que s'havien anat desenvolupant de manera intensa des de la segona meitat del segle XVIII. Fenòmens com l'augment de l'ús del petroli, que substituïa el carbó, la intensificació de l'activitat ramadera, que feia poc rentable la ramaderia extensiva, la mecanització del camp, que marginava els espais més inaccessibles d'aquestes serres, va provocar que paulatinament aquesta unitat anés adquirint un aspecte més forestal, amb la proliferació de boscos i bosquines arreu, excepte els fons de vall i els vessants de menor pendent que encara es continuarien conservant fins ben avançat el segle XX.

En aquest sentit, durant la segona meitat del segle XX, la puixança d'altres espais incidí fortament sobre les àrees rurals i accelerà l'emigració cap als nuclis urbans. Paral·lelament, gran part de les vinyes residuals van ser abandonades o bé substituïdes per altres conreus, sobretot per olivers i ametllers. Cada cop més, les àrees conreades es restringiren a les zones més aptes, com els llocs on hi predominen els gresos i les argiles rogenques del nivell mitjà del *Muschelkalk* i les margues del *Keuper*, substrats molt més tous que la resta d'afloraments calcaris i dolomítics de la unitat.

Després de tots aquests anys d'abandonament de les activitats agro-forestals i de recuperació de la massa forestal, que presentava cada cop superfícies més contínues, apareixen, a partir de les dècades de 1970, 1980 i 1990 els incendis forestals que han esdevingut el factor principal de modelat del paisatge actual.

En aquesta unitat es comptabilitzen fins a dotze incendis de més de 50 hectàrees ocorreguts entre el 1974 i el 1991, que en conjunt van cremar més de 3.300 hectàrees.

El de major extensió va ser el de juliol de 1991 que va tenir lloc al sector nord de la unitat (des del pas de l'Ase fins La Figuera), que va durar tres dies i va calcinar un total de 1.358,19 hectàrees dels municipis de La Figuera (697,14 ha), El Molar (492,93 ha), La Torre de l'Espanyol (78,39 ha), El Lloar (57,78 ha), i Garcia (31,95 ha). D'aquestes hectàrees calcinades, un total de 741,15 eren arbrades i 617,04 no arbrades. La superfície arbrada calcinada en aquest incendi es corresponia a espais que no s'havien cremat cap vegada des de l'inici de la seva recuperació com a superfície forestal, arran de l'abandonament de conreus. En canvi, les hectàrees no arbrades calcinades es corresponien a àrees on l'abandonament de l'activitat

agrícola havia estat més recent, o àrees que ja s'havien cremat en incendis ocorreguts en anys anteriors.

Data	Hectàrees	Hectàrees arbrades	Hectàrees no arbrades	Municipis (hectàrees)	Sectors de la unitat
Juny 1974	50	2	48	Garcia (50)	Sud-est
Octubre 1974	70	20,7	49,3	Ascó (70)	Sud-oest
Juny 1976	82	46,3	35,7	Ascó (82)	Pas de l'Ase (sud)
Agost de 1976	647	580	67	Ascó (632) i Garcia (15)	Obagues entre el Pas de l'Ase i Les Camposines
Octubre 1978	205	175	30	Garcia (205)	Pas de l'Ase (nord)
Setembre 1980	200	150	50	Garcia (200)	Sud-est
Novembre 1981	70	40	30	Garcia (70)	Pas de l'Ase (nord)
Juliol de 1982	155	104	51	La Figuera (105) i el Molar (50)	Nord-est
Juny de 1983	240	152	88	El Lloar (110), la Figuera (110) i El Molar (20)	Nord-est
Juliol 1989	184,41	112,68	71,73	Ascó (163,44) i Garcia (20,97)	Pas de l'Ase (sud)
Juliol de 1991	1.358,19	741,15	617,04	La Figuera (697,14), El Molar (492,93), La Torre de l'Espanyol (78,39), El Lloar (57,78), i Garcia (31,95)	sector nord de la unitat (des del Pas de l'Ase fins La Figuera)
Juliol de 1991	72,27	45,27	27	La Figuera (72,27)	Nord-est

Taula 3.1. Incendis forestals de més de 50 hectàrees (1968-1991)

Font: elaboració pròpia a partir del Departament de Medi Ambient i Habitatge.

El sector sud tampoc se'n va escapar, dels grans incendis forestals. Així, l'agost de 1976 es produí un incendi forestal de 647 hectàrees que va cremar bona part d'aquestes serres situades entre el pas de l'Ase i Les Camposines, la majoria arbrades (580 hectàrees), amb el conseqüent important canvi en la fesomia del paisatge.

L'evolució dels nuclis urbans presents en aquesta unitat (La Figuera, El Lloar, El Molar, i Garcia), com en altres regions rurals, ha estat insignificant, ja que pràcticament no hi ha hagut variacions en l'estructura i la fisiognomia global dels pobles des de principis del segle XX.

En el cas de Garcia, gràcies a la seva privilegiada situació geogràfica, va estar poblada des de molt antic, primer pels ibers (jaciment de la Roca del Sol), després fou vila romana, per passar després a ser poblada per població morisca. Amb la conquesta cristiana del territori, es mantingué la població autòctona, i després de passar pel domini de diverses famílies durant l'edat mitjana, és amb els ducs de Cardona que el nucli de poblament passa a ocupar el lloc actual, més elevat, per poder-lo defensar millor. Com la majoria dels nuclis interiors de les Terres de l'Ebre, el nucli urbà de Garcia no ha tingut canvis significatius al llarg del s. XX. El despoblament motivat per la crisi del món rural, la Guerra Civil i les millors expectatives que la industrialització presentava en altres indrets del territori, el poble de Garcia va anar perdent població amb el conseqüent abandonament de part del parc immobiliari del nucli. En els darrers anys, s'aprecia un lleuger increment demogràfic (41 nous habitants entre el 2000 i el 2007) que comporta la reocupació, i en alguns casos la rehabilitació, d'habitatges fóra d'ús, així com alguna petita nova promoció immobiliària en el sí del mateix nucli urbà, sense que això representi cap variació destacable en el paisatge urbà.

Paisatge actual

La unitat de la Serra del Tormo és un territori amb un paisatge força homogeni. La vegetació natural hi predomina pràcticament arreu. Les brolles de romaní, a vegades arbrades amb pins sobretot als sectors d'obaga, recobreixen el terreny i posen de manifest un dels agents condicionants del paisatge més importants: els incendis forestals. La superfície forestal ocupa el 81% de la unitat de paisatge. L'activitat agrícola, antigament força estesa per tots els racons de la serra, com ho demostren les restes de nombroses àrees abancalades i l'abundant nombre de masos, avui resta localitzada als sectors amb sòls de menor pendent, situats als vessants de les serres, als fons de les petites valls, i a les immediacions de les localitats com la Figuera, el Molar, Garcia i La Torre de l'Espanyol. La superfície agrícola representa un 15% de la unitat.

Vista des del centre del Priorat o des de la Cubeta de Móra, la serra del Tormo ofereix el seu paisatge més geològic, un cinyell de cingles calcaris grisencs que descansen sobre un talús de materials rogencs, al sector del Priorat, i de materials groguencs, al sector de la Ribera d'Ebre. Una repetició d'una combinació característica i present a moltes altres muntanyes veïnes però que no deixa de captivar l'observador per la seva presència imponent.

Com s'ha dit, la presència de feixes esglaonades amb murs de pedra seca, avui abandonades i recobertes per la vegetació però visibles

degut als successius incendis forestals, és una altra característica del paisatge de la serra i testimonia la intensa activitat agrícola que hi va tenir lloc sobretot al darrer terç del segle XIX.

L'espècie amb major presència és el romer (*Rosmarinus officinalis*), generalment molt esclarissat per la migradesa del sòl. Aquest tipus de vegetació és el resultat de l'elevada incidència dels incendis forestals durant les dècades de 1970, 1980 i 1990. Els cingles i les àrees més rocoses allotgen una rica vegetació rupícola, generalment de caràcter mediterrani, encara que als indrets més elevats també apareixen espècies eurosiberianes. El vessant septentrional i oriental de la Serra del Tormo, però, encara manté unes masses de pi blanc bastant madures i de gran rellevància en l'entorn immediat, que hauria de ser objecte d'una especial protecció, donada la seva vulnerabilitat als incendis.

Figura 3.7. L'estret del pas de l'Ase és un dels paisatges característics de la unitat de la Serra del Tormo.

L'activitat agrícola actualment és molt reduïda. Els conreus històricament es van establir en els sectors més favorables que, en aquest cas, eren els indrets on afloren les capes de materials argilosos ja que presenten un pendent menor i els sòls són més aptes pel conreu. En moments d'expansió de la superfície agrícola, com en el darrer terç del segle XIX, també es van cobrir de feixes les àrees menys desfavorables com les que coincideixen amb els sectors de calcàries compactes. Avui dia, l'àrea de conreu es redueix a alguns camps de vinya, olivera i ametllers que resten actius en algunes fondalades i planes de l'interior de la serra del Tormo.

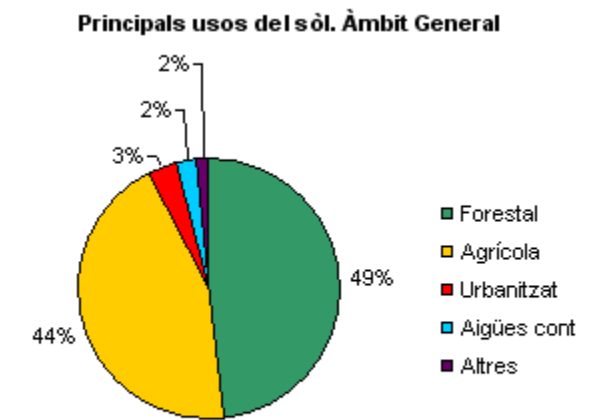

Figura 3.8. Grans usos i cobertes del sòl de les Terres de l'Ebre
Font: elaboració pròpia a partir del SIGPAC 2006 del DAR

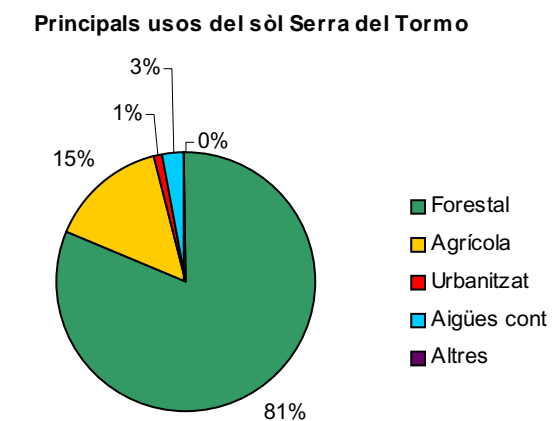

Figura 3.9. Grans usos i cobertes del sòl a la Serra del Tormo
Font: elaboració pròpia a partir del SIGPAC 2006 del DAR

Als sectors de contacte amb el Baix Priorat i la Cubeta de Móra s'hi poden trobar conreus de regadiu, sobretot de presseguers (*Prunus persica*) i pereres (*Pyrus communis*), mentre que al sector de contacte amb els Costers de l'Ebre (Torre de l'Espanyol) s'hi localitzen algunes plantacions de cirerer (*Prunus avium*). L'olivera (*Olea europaea*), i els ametllers (*Prunus dulcis*) es troben sobretot en els vessants del sud-oest de la unitat.

Els nuclis urbans de la unitat són la Figuera (165 hab.), situada al capdamunt de la serra homònima i que ocupa una posició dominant sobre aquesta unitat i altres de veïnes (especialment sobre la comarca del Priorat); el Molar (302 hab.), situat als peus meridionals de la serra de la Figuera en el sector de contacte amb el Baix Priorat; el Lloar (113 hab.), situat als peus orientals de la mateixa serra de la Figuera i en contacte amb el Priorat històric; i Garcia (534 hab.), situat al vessant meridional de la serra del Tormo en contacte amb la Cubeta de Móra i el Baix Priorat, i a la porta d'entrada/sortida de l'estret del Pas de l'Ase.

Aquest darrer nucli urbà presenta una estructura condicionada per l'orografia, amb un nucli antic no definit, i amb una imatge poc homogènia, tant en el tipus de parcel·la com en la densitat de poblament i en l'alçada de l'edificació. Hi predomina l'habitatge unifamiliar entre mitgeres d'alçades compreses entre 3 i 4 plantes (inclosa la planta baixa) en la zona nord i nord-oest del nucli, en el que semblaria que és el casc antic, i que van disminuint l'alçada a mida que s'allunyen del nucli antic al llarg de les vies que hi arriben, ja a la zona sud-est de la població. Predomina la coberta inclinada, així com els colors terrossos i els emblanquinats.

La principal via de comunicació que passa per aquest territori és la C-12, de recorregut paral·lel al riu per la seva esquerra, que comunica Ascó i Vinebre amb Garcia. Aquesta carretera construïda a cavall de les dècades de 1960 i 1970, i va significar la millora de les comunicacions per a Vinebre i La Torre de l'Espanyol, que fins aleshores havien estat aïllades de la resta de les poblacions de la comarca de la Ribera d'Ebre, tal com recorda Bladé i Desumvila a *Visió de l'Ebre català* (1983). (Veure capítol d'expressió artística del paisatge).

Als anys 80 aquest tram de carretera va ser remodelat, eliminant-ne alguns revolts tancats, igualment com s'ha fet en la darrera remodelació, de l'any 2006, que ha significat, a més, l'eixamplament general de la via. Les diverses obres de construcció i millora del tram de carretera, han suposat el desmunt de fragments de serra, i la creació d'alguns talussos i passos aeris per salvar barrancs, que en general no han suposat una elevada transformació paisatgística.

A més a més, en aquesta unitat hi transcorre la carretera T-730, del coll de la Torre a la Figuera i el Molar; la T-732, entre el Molar i el Lloar; la T-731, que comunica el Molar amb Garcia, i la T-734, entre el Molar i el Masroig. Totes aquestes carreteres són vies locals amb una incidència paisatgística insignificant per les dimensions i antiguitat de construcció/modificació.

La línia del ferrocarril entre Reus i Caspe transcorre per aquesta unitat just per la riba dreta de l'estret del Pas de l'Ase. Quan la línia entra pel sud de la unitat, ho fa travessant el riu de l'esquerra a la dreta per un pont d'arcades força característic. Un cop a l'altra banda, transcorre paral·lel al riu a través de petits túnels, trinxeres i petits viaductes per salvar els barrancs que descendeixen cap a l'Ebre.

Arran de la construcció i posada en marxa la dècada de 1960 de la central hidroelèctrica de Riba-roja, i, a la dècada de 1980, de les dues centrals nuclears d'Ascó, cinc línies elèctriques d'alta o molt alta tensió creuen aquesta unitat per diversos indrets en direcció general d'oest a est. Pel pas de l'Ase, espai amb una alta visibilitat per la presència de la carretera C-12, hi transcorren dues línies (una de 220kV procedent de la central hidroelèctrica de Riba-roja, i una de 380kV procedent de les centrals nuclears d'Ascó); per l'extrem sud, també en un indret

amb elevada visibilitat, a la vora de la carretera N-420, hi ha dues línies elèctriques més (una de 110kV procedent de Riba-roja i realimentada al seu pas per Ascó, i una de 220kV procedent de les centrals tèrmiques situades al Baix Aragó); finalment, una línia de 110kV procedent d'Ascó, creua la unitat pel sector nord, entre el Molar i la Figuera.

La visió més singular d'aquesta unitat es contempla des del Priorat històric, des d'on s'aprecia el fort contrast dels cingles calcaris grisencs amb les pissarres i els gresos bruns del Carbonífer. Entre mig de tots dos estrats afloren, de forma discontinua, masses rocoses roges, corresponents a gresos i conglomerats quarsítics del *Buntsandstein*.

Aquesta unitat, tal com descriu Bladé i Desumvila a *Visió de l'Ebre català* (1983), és visible des de pràcticament tota la comarca de la Ribera d'Ebre, especialment, des de la Cubeta de Móra, que la tanca pel sector nord i nord-oest.

Simbòlicament, la unitat de la Serra del Tormo representa la divisòria de la comarca de la Ribera d'Ebre en dues parts: una sud, més agrícola, més temperada, més ben comunicada, i amb paisatges més oberts; i una nord, més industrial, climàticament més extrema, més aïllada, i amb paisatges més encaixonats.

Expressió artística del paisatge

A nivell artístic, el conjunt de la Serra del Tormo no ha estat massa tractat, a excepció del tram del riu Ebre, i el seu entorn, que travessa la unitat per l'estret del Pas de l'Ase.

Sobre aquest indret hi ha diversos autors que l'han descrit, especialment per fer-ne palesa la seva condició de pas estratègic i dificultós que històricament ha representat.

Bladé i Desumvila, suposa l'esforç que li deuria costar al riu Ebre travessar la Serra del Tormo:

«Per a excavar el camí actual, li va caldre foradar un estrep de la serra de la Llana i obrir la gorja del Pas de l'Ase, entre el Puig dels Mugrons i la Roca del Sol, que arriben, bessones, a una altura d'uns 300 metres. Potser algun cataclisme produí l'enfonsament i facilità el pas actual de riu.» (Bladé, 1983: p. 17).

El mateix autor recorda, en motiu de la construcció a finals de la dècada de 1960 de la carretera entre Garcia i Vinebre, la dificultat que representava aquest estret del riu per a les comunicacions entre les poblacions situades a una banda i altra, a la vegada que exhorta al lector a visitar les obres de la carretera que aleshores estaven recentment finalitzades:

«Ara darrerament han pogut veure realitzat el vell somni de tenir una bona carretera, vorejant el riu, que permet d'arribar, en un girant d'ulls, a Garcia i Móra la Nova, o sigui d'enllaçar amb la Nal. 420. Val la pena d'anar a veure la nova carretera riberenca la qual s'entafora en el famós estret dit «Pas de l'Ase» (topònim d'origen àrab), bé que ni els ases podien passar-hi; només els llaguters que seguien la sirga, a peu i amb dificultats.» (Bladé, 1983: p. 17).

Carmel Biarnès i Josep Cid descriuen d'aquesta manera el nucli urbà de Garcia:

«Passant el Pas de l'Ase i el de Barrafemes, ve Garcia amb la vermellor del tossalet coronat de xiprers i la gràcia del conjunt vilatà. Als seus peus reb (sic) les aigües de l'històric riu Siurana.» (Biarnès i Cid, 1984: p. 24.)

Una característica apreciada i divulgada, sobretot en el sector del Priorat, és el sector de la serra de la Figuera, que per la seva posició orogràfica privilegiada que permet àmplies vistes en totes les direccions.

Una corranda popular del Priorat diu:

«La Figuera n'és molt alta,
Cabassers molt amagat,
la Bisbal en una roca
i Margalef en un forat»

També referint-se a un dels indrets amb vistes privilegiades proper al poble de la Figuera, J. M. Espinàs recull aquest comentari d'un figuerenc:

«Aquí a prop tenim el coll de Solanes, que li diem el balcó del Priorat, perquè el domina com cap altre punt. (...) Tenim el Priorat als peus. El Priorat que s'ha despertat, que s'ondula suaument i desprèn, tocat pel sol, una boirina color d'aram.» (Espinàs, 1984: p. 245-250).

En la mateixa obra també es descriu el més popular de tots els miradors, no tan sols de la unitat, sinó també d'amplis territoris del Priorat, Les Terres de l'Ebre i Les Garrigues, l'ermita de Sant Pau:

«A dalt de tot, l'ermita. I el panorama. Un sensacional -un adjectiu simplement exacte- panorama circular. En Joan afirma: -Diu que d'aquí estant es veuen set províncies. (...) L'extensió visible és immensa i anem girant, a poc a poc, sobre nosaltres mateixos. El Montsant és rosat, més enllà la serra de la Llana ja té la grisor de l'acer. I reclamant per damunt de tot la nostra atenció l'Ebre. L'Ebre brilla fredament en el capvespre, i se'ns fica als ulls la seva ampla volta -una volta que, amb aquesta perspectiva, fins ara només havíem vist en els mapes.» (Espinàs, 1984: p. 243).

Valors en el paisatge

La presència de tres espais naturals protegits dins la delimitació de la unitat de paisatge de la Serra del Tormo, posa de relleu el pes que els **valors naturals i ecològics** tenen en aquest paisatge, tant per si mateixos, com pel fet d'esdevenir un connector entre els grans sistemes naturals dels Ports i la Serra del Montsant. De fet, un dels principals valors de la Serra del Tormo és la seva funció de gran connector ecològic entre la serra de Montsant i el pas de l'Ase, a l'Ebre, ja que tot el conjunt orogràfic forma part de l'alineació principal del braç interior de la serralada Pre-litoral.

L'espai protegit de major extensió és l'Espai d'interès natural (EIN) Pas de l'Ase, del qual un 95% (7.337 ha.) està inclòs en aquesta unitat de paisatge, i s'estén des del Pic de l'Àguila, al sud de l'estret del Pas de l'Ase, fins a la serra de la Figuera.

Un dels valors naturals i ecològics de major interès d'aquest EIN és el sector de l'estret del Pas de l'Ase, on la presència del riu Ebre, permet l'aparició de vegetació de ribera, formada per alberedes i pollancredes, així com de tamarigars. La presència d'unes formacions exuberants vora el riu contrasta fortament amb la migrada població vegetal que recobreix els cingles que es despengen des del Tormo, al nord, i el Pic de l'Àguila, al sud, vers el riu.

A l'extrem sud de la unitat, hi ha 756'7ha que han estat incloses, amb la darrera delimitació de la Xarxa Natura 2000, a l'EIN Serres de Pàndols – Cavalls, que continua vers el sud-oest, ja a la unitat de paisatge del mateix nom.

Figura 3.10. Tot i que cada cop menys, encara es poden observar conreus de secà sobre marges de pedra ben conservats.

Figura 3.11. Vista de les ermites de Sant Jeroni i Santa Magdalena, al sud de la unitat, generen un paisatge amb valor religiós i espiritual.

Un petit fragment (65 ha) de l'EIN Riu Siurana i Planes del Priorat, el corresponent al tram final del riu Siurana en el seu aiguabarreig amb el riu Ebre, queda inclòs en aquesta unitat de la Serra del Tormo.

A més, l'Aiguabarreig Siurana – Ebre està inclòs a l'Inventari de Zones Humides de Catalunya. Aquest espai, de 9,3 hectàrees, es caracteritza per presentar unes terrasses fluvials importants i un tram final del Siurana gairebé sempre inundat. La vegetació dels marges està formada per canyissar i arbres de ribera més o menys aïllats. Més allunyat de l'aigua, el bosc de ribera està més ben constituït i s'hi localitzen espècies com el tamarisc (*Tamarix sp.*), el freixe (*Fraxinus angustifolia*), el salze (*Salix sp.*). l'expansió dels conreus adjacents en detriment de la vegetació dels riberals, va motivar la inclusió a l'inventari.

En l'àmbit dels **valors històrics**, cal destacar que el conjunt de la serra del Tormo va ser escenari, en major o menor intensitat, de la batalla de l'Ebre. Tot el sector situat al sud de l'estret del Pas de l'Ase, està inclòs en el Paisatge d'Atenció Especial de la batalla de l'Ebre, que ressegueix els límits proposats pel Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre (COMEBE). Al sector nord de l'estret del Pas de l'Ase, hi ha un conjunt de trinxeres que van construir l'exèrcit republicà, i que es troben a uns 500 m de l'ermita de Sant Pau de la Figuera. Aquest indret va ser, durant un temps, el lloc d'observació i de comandament de la batalla de l'Ebre per part de l'exèrcit republicà.

Cal esmentar també com a valors històrics la riquesa en construccions rurals de pedra seca i de masos, que evidencien la intensa activitat agrícola i forestal que fins la meitat del segle passat, fins i tot els indrets més aspres i rocallosos, van ser conreats. Aquests valors sobretot es concentren al sector sud de la unitat.

La presència de diversos assentaments de l'època ibera mostra que aquest territori té una llarga història d'humanització. El jaciment més estudiat i conegut, és el poblat iber de Sant Miquel (Vinebre), del segle I aC, que s'alça a la riba esquerra del riu Ebre a sobre del Pas de l'Ase i del que es conserven restes d'un conjunt d'estructures que podrien correspondre a una espècie de fortí, amb una funció defensiva i de control de l'estret del Pas de l'Ase.

Altres assentaments ibers, històricament importants per bé que menys estudiats i coneguts, són el poblat de la Roca del Sol (Garcia), diversos hàbitats ibers aïllats (Els Mugrons i Barber Medina, tots dos al municipi d'Ascó), així com d'un punt de guaita de la mateixa època (Roca de l'Ortiga, a Ascó).

De l'època romana hi ha restes, de les vil·les romanes d'Asclines (Ascó) i de Garcia (Garcia).

Entre els **valors religiosos i espirituals** de la Serra del Tormo destaquen, a més de l'ermita de Sant Pau (al municipi de La Figuera), les ermites de Santa Madrona i Sant Jeroni i el seu entorn, al municipi de Móra d'Ebre. L'ermita de Sant Jeroni, d'origen medieval, va ser construïda al damunt d'una font i, de fet, l'altar queda perpendicular a la pedra d'on brolla l'aigua. A tan sols un metres, separada per un passeig de xiprers centenaris, s'erigeix l'ermita de Santa Madrona. A la part nord del riu Ebre hi ha, en contacte amb els Costers de l'Ebre, les ermites de Sant Miquel, a Vinebre, reconstruïda pels cartoixans d'Scala Dei l'any 1680 damunt d'unes ruïnes d'origen templer del segle XII, i l'ermita de Sant Antoni de Pàdua, a la Torre de l'Espanyol. Al bell mig del subsector nord de la unitat, hi ha l'ermita de Santa Magdalena

a Garcia, on cada dissabte després de Pasqua s'hi realitza una romeria des del poble.

Vinculada amb la dominació templària, destaca l'ermita templera de Sant Bartomeu, a les Camposines (La Fatarella), situada al límit amb la unitat de l'altiplà de la Terra Alta.

En relació als **valors simbòlics i identitaris** destaca el perfil embleàtic que representa el conjunt de la unitat, tant per als habitants dels Costers de l'Ebre, com dels de la Cubeta de Móra, els del Baix Priorat i els del Priorat històric, per als quals aquesta serra forma part del seu espai quotidià. D'aquest conjunt en ressalten amb un major simbolisme La Picossa i el cim de Santa Magdalena (Móra d'Ebre), i Lo Tormo (La Torre de l'Espanyol / Garcia).

També destaca el poble de la Figuera, un nucli estructurat en forma de paller, amb el campanar a dalt de tot. El seu perfil és molt característic i és un referent identitari per a la població de la part més oriental de la serra del Tormo.

Figura 3.12. La Figuera un nucli estructurat seguint el relleu d'un turó.

Associat als valors simbòlics i identitaris de l'àmbit fluvial de l'Ebre, s'han identificat l'estret del pas de l'Ase, el camí de sirga, i les sènies de Garcia.

Amb relació als **valors d'ús social** s'han identificat les activitats relacionades amb la navegabilitat del riu Ebre, les àrees de lleure de l'ermita de Sant Antoni (La Torre de l'Espanyol), l'ermita de Santa Magdalena (Garcia) i de Sant Jaroni (Móra d'Ebre), on cada any s'hi celebren diversos aplecs i trobades, i sis rutes per fer a peu o en bici-

clata.

Els **valors productius** del paisatge de la Serra del Tormo es relacionen amb les activitats turístiques vinculades a la navegabilitat del riu, al camí de sirga, i als escenaris de la batalla de l'Ebre, tot i que encara insuficientment desenvolupades. També són un valor productiu els conreus de fruita dolça a les terrasses de l'aiguabarreig del riu Ebre i del riu Siurana, les vinyes a la vall del riu Siurana en contacte amb el

Figura 3.13. La consolidació del sistema de navegabilitat del riu Ebre pot potenciar els valors d'ús social i productius del paisatge de la unitat, especialment els paisatges del sector proper a l'estret del Pas de l'Ase.

Baix Priorat, i els fragments de conreu d'olivera a l'entorn de Garcia i a les obagues del sector sud-oest de la unitat.

Amb relació als **valors estètics** del paisatge, destaca el perfil emblemàtic que genera el conjunt de la Serra del Tormo juntament amb els contrastos de roca i vegetació que es generen a l'estret del pas de l'Ase, que també conté fragments de bosc de ribera, i als cingles de Lo Tormo, així com els boscos a les obagues de Vinebre a la Torre de l'Espanyol i a les obagues del sector sud-oest de la unitat. Els pendents emboscats que contacten la Cubeta de Móra i el Baix Priorat que donen pas als cingles calcaris, contribueixen d'una manera important a la diversitat paisatgística.

La visió més aspra, que es té des de l'oest i des del nord, de les zones ocupades majoritàriament per brolles, es veu compensada per la presència de geofomes interessants a Lo Tormo, a l'estret del Pas de l'Ase, i a la Picossa i el cim de Santa Magdalena.

Un valor estètic singular d'aquesta unitat es la boira que en els mesos hivernals es genera a l'estret del Pas de l'Ase, que genera paisatges espectaculars quan penetra cap a la Cubeta de Móra.

La presència de la làmina d'aigua que conforma el riu Ebre al seu pas per l'estret del Pas de l'Ase, atorga a aquesta unitat una particularitat especial. El contrast entre l'aigua i la vegetació de ribera associada amb els grisos de la roca calcària esquitxada de petits verds de la vegetació rupícola o fragments de brolles, conforma una variabilitat paisatgística que, en tot l'àmbit de les Terres de l'Ebre, només es torna a repetir a la unitat de Barrufemes.

Principals rutes i punts d'observació i gaudí del paisatge

Amb relació als punts d'observació del paisatge, per la seva relativa accessibilitat i popularitat, destaquen el de l'ermita de Sant Pau, el de la punta del Guixar, ambdós propers al poble de La Figuera, els situats a l'entorn de la C-12 al costat del poblat iber de Sant Miquel habilitats pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, i el de l'ermita de Sant Jeroni.

La punta del Guixar o l'Escambellet és el vèrtex més alt de la serra de la Figuera, a menys d'1 km del poble. Reconegut popularment com a mirador (freqüentment anomenat el Balcó del Priorat) no està, però, senyalitzat de forma adient. S'hi pot arribar per un camí rural que parteix de la carretera T-730, sortint de la Figuera en direcció al Molar. L'indret, típicament carener, s'identifica per la presència de torres de comunicacions. La panoràmica que s'hi divisa és pràcticament circular però destaca, en especial, la vista sobre la comarca del Priorat en direcció est. Des d'aquest punt es poden identificar molts dels pobles de la comarca.

La punta de Sant Pau és un dels indrets amb vistes més espectaculars del Priorat. Malgrat la seva altitud discreta (628 m), gaudeix de vistes circulars a tot el tomb de l'ermita de Sant Pau, ubicada al punt culminant. Popularment s'anomena el mirador de les 7 províncies, perquè es diu que s'albiren terres de les demarcacions de Barcelona, Tarragona, Lleida, Osca, Saragossa, Terol i Castelló. L'accés, senyalitzat, és un camí sense asfaltar que surt de la carretera T-730, entre la Figuera i el coll de la Torre. A més de l'ermita, a 500 m en direcció sud-oest poden visitar-se les trinxeres que l'exercit republicà va bastir durant la Guerra Civil.

Els punts d'observació situats a l'entorn de la C-12 al costat del poblat iber de Sant Miquel han estat habilitats recentment pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, en el marc de les obres d'acondicionament de la C-12 al seu pas per l'estret del pas de l'Ase. Des d'aquests miradors sobretot es pot contemplar el conjunt que conforma el riu Ebre i els cingles calcaris, conjuntament amb fragments de bosc de ribera.

El punt d'observació de l'ermita de Sant Jeroni és interessant perquè ofereix panoràmiques sobre la Cubeta del Móra i el Baix Priorat, i en dies clars fins i tot més enllà (Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, serra

de Llaberia i Priorat històric).

Hi ha diverses rutes per a l'observació i gaudi del paisatge de la unitat. Totes les carreteres que hi circulen ofereixen unes perspectives molt interessants, i qualsevol petit arrambador de la vora de la xarxa viària pot ser un bon indret per a la contemplació del paisatge:

- Del coll de la Torre al Molar, passant per la Figuera, per la T-730, que permet contemplar una de les característiques principals del paisatge de la Serra del Tormo, que és la diferència existent en la coberta vegetal de les obagues, poblades de pinedes de pi blanc i alguns retalls d'alzinar, en contrast amb les solanes, caracteritzades pel predomini de les brolles que s'han originat a partir dels incendis de les dècades de 1980 i 1990. Aquest recorregut, a més, permet l'accés als miradors de Sant Pau i de l'Escambellet.
- L'Eix de l'Ebre (C-12), entre Garcia i Vinebre, a través dels estrets del Pas de l'Ase, resseguint el curs fluvial de l'Ebre i els seus retalls de bosc de ribera, que queden escanyolits enmig dels cingles que descendeixen de banda i banda.
- Del Molar a Garcia, per la T-731, on es pot contemplar el pas dels conreus de regadiu de la vora del riu Siurana fins a les vinyes i les brolles de l'entorn de El Molar, passant per conreus de secà abandonats i ocupats per bosquines esclarissades de pi blanc. A la vegada, des d'aquesta ruta es pot contemplar el sector meridional del Priorat Històric i el Baix Priorat, i, en dies clars, fins a la serra de Llaberia, les muntanyes de Tivissa-Vandellòs i la serra de Cardó-Boix.
- La N-420, al seu pas pels estrets del riu Sec, on es poden contemplar les bosquines dels vessants meridionals de la serra del Tormo.

Un nombre important de senders arranjats amb diversos programes de senyalització turística del medi rural, permeten rutes a peu de dificultat baixa o mitjana amb molts al·licients paisatgístics. Les que s'integren totalment o parcialment en la unitat són el sender de la Vilella Baixa a la Figuera, el sender del Peu de la Roca, el sender de la Figuera a Cabacés i el sender de la font del Minfami. Sobretot, però, destaca el GR-171, que permet creuar la unitat de sud a nord pels seus vessants sud.

Dinàmica actual del paisatge

El paisatge de la Serra del Tormo es troba principalment sotmès a la influència dels condicionants naturals, degut a que bona part de la unitat (el 81%) és forestal. La pressió antròpica sobre el medi que

s'havia manifestat en segles anteriors per mitjà de l'abancament dels vessants i la instal·lació de conreus en feixes, avui pràcticament ha desaparegut en aquells nivells, tot i que la creació de la Denominació d'Origen Montsant està influïnt sensiblement, amb noves rompudes que apareixen temporalment com a cicatrius en el paisatge, especialment als vessants de contacte amb la unitat del Baix Priorat. També es detecta una recuperació d'antics conreus en els vessants més planers de contacte amb la Cubeta de Móra, degut a la proliferació del sistema de reg. Els nous conreus, entre 1992 i 2002 van representar 436'7 noves hectàrees (un 5'2% de la unitat).

La vegetació natural, malgrat els incendis forestals de les dècades de 1970, 1980 i 1990, ha recuperat l'espai perdut antigament i guanya estructura i densitat en aquells indrets més inaccessibles, on s'ha anat produint l'abandonament de conreus marginals. Entre 1992 i 2002 els conreus que s'abandonen i que esdevenen massa forestal van representar 422'7 hectàrees (un 5% de la unitat).

Per tant, es pot afirmar que en els darrers anys, la relació entre la superfície forestal i l'agrícola es manté estable, per bé que les noves rompudes agrícoles generalment es fan amb maquinària pesada que poc respecta l'estructura existent, generant talussos. Tot plegat fa que en els anys posteriors a les rompudes, els efectes d'aquests siguin força visibles.

La pertorbació produïda per l'efecte dels incendis forestals suposa un retrocés del procés dinàmic de successió vegetal cap a la reconstitució dels ecosistemes forestals. En aquest sentit, entre 1992 i 2002 es constata que 1.040'9 hectàrees (un 12'3% de la unitat) van passar de ser superfície forestal arbrada a no arbrada, amb el conseqüent canvi en la fisiognomia del paisatge. Aquest fenomen es constata sobretot a l'eix central de l'alineament calcari que transcorre de nord-est a sud-oest, que constitueix l'espina dorsal de la unitat, i que és el que presenta unes majors pendents i on s'han produït la majoria dels incendis forestals.

Com en altres unitats paisatgístiques on dominen les brolles, les variacions estacionals de la coberta vegetal només són apreciables a distàncies curtes i mitjanes i són el resultat de la floració de les diferents mates al llarg de l'any.

El principal factor de modificació del paisatge de les darreres dècades han estat els incendis forestals. Tot i que des de 1991 no hi ha hagut cap incendi de més de 50 hectàrees, en alguns indrets la vegetació s'ha cremat dos i tres cops en menys de 40 anys, qüestió que implica el manteniment d'un paisatge forestal format per matollars. La recurrència de petits i mitjans incendis, de menys de 50 hectàrees, són habituals, especialment en els anys secs, fet que de manera puntual contribueix al manteniment d'aquestes formacions arbustives implicant la regeneració arbrada de les masses forestals.

Figura 3.14. Dues de les dinàmiques principals d'aquesta unitat. Per una banda, els incendis forestals que generen formacions vegetals arbustives. Per altra banda, l'abandonament de conreus de secà en indrets amb pendents elevades o menys accessibles.

Estable		D'agrícola a forestal a urbà		D'agrícola a forestal		De forestal a agrícola		Canvi d'ús agrícola		De forestal arbrat a forestal no arbrat	
Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%
6415'1	76'1	10'2	0'1	422'7	5	436'7	5'2	103'4	1'2	1040'9	12'3

Taula 3.2. Dinàmica dels usos del sòl a la Serra del Tormo, 1992-2002.
Font: Elaboració pròpia a partir d'Àmbit Rural (2007)

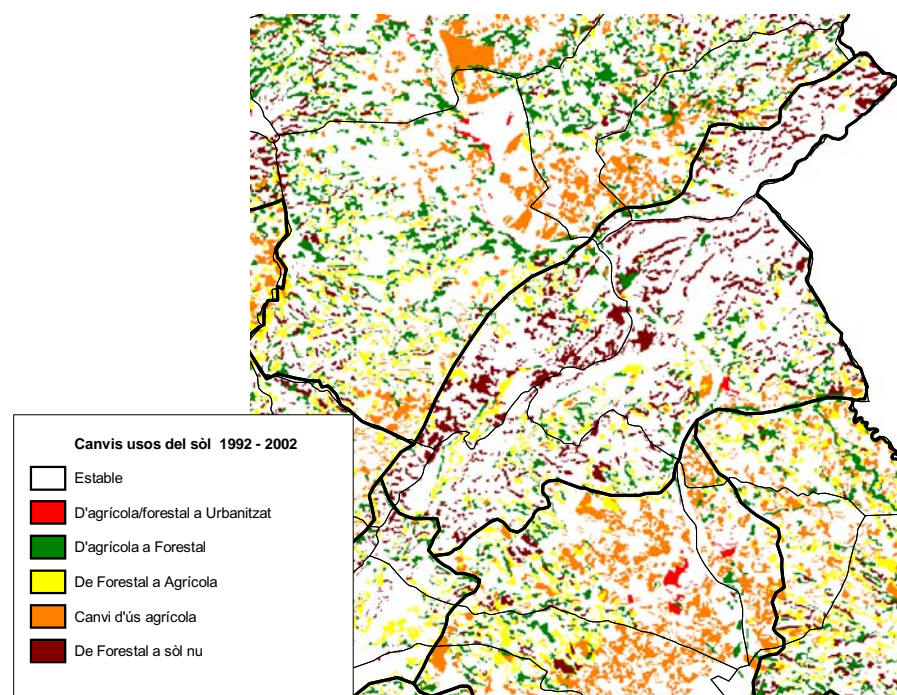

Figura 3.15. Dinàmica dels usos del sòl a la Serra del Tormo, 1992-2002.
Font: Àmbit Rural (2007) a partir de DMAiH.

Impactes i riscos

Tot i que el conjunt de la Serra del Tormo presenta un molt alt risc d'incendi forestal, en els darrers 5 anys no hi hagut cap incendi de més de 20 hectàrees. Tot i això, els incendis forestals són fins a dia d'avui un dels principals impactes a la Serra del Tormo, ja que ha patit diversos incendis forestals en els darrers 30 anys, especialment durant les dècades de 1970, 1980 i 1990. En aquesta unitat es comptabilitzen fins a dotze incendis de més de 50 hectàrees ocorreguts entre el 1974 i el 1991, que en conjunt van cremar més de 3.300 hectàrees.

Un altre dels impactes importants que pateix la Serra del Tormo associat a l'elevada concentració de centres productors d'energia elèctrica a

les unitats veïnes, és l'existència de quatre línies elèctriques d'alta o molt alta tensió que creuen en totes direccions la superfície de la unitat. De 110 Kv n'hi ha una que afecta al sector nord; de 220 Kv n'hi ha dues que afecten al sector sud i centre de la serra del Tormo, i de 380 Kv n'hi ha una que afecta al sector central de la serra del Tormo (al seu pas per l'estret del pas de l'Ase).

Les dues antenes de comunicacions situades a lo Guixar, el punt culminant de la serra, tenen un impacte considerable, tot i que puntual, en ser visibles des de la majoria de punts del centre del Priorat i per als visitants del nucli de la Figuera.

El principal risc per al paisatge de la Serra del Tormo deriva del risc d'incendi forestal degut a la configuració d'una extensa massa boscosa sense gairebé discontinuïtats. En aquest sentit, segons el Departament de Medi Ambient i Habitatge, la totalitat de la serra del Tormo està classificada com a zona de molt alt risc d'incendi forestal. A aquesta situació cal afegir-hi la presència dels forts vents de mestral, que acostumen a tenir velocitats elevades, que contribueixen a la propagació dels incendis forestals, especialment quan aquests vents es donen en els mesos de primavera o estiu.

Derivat, en part, per l'impacte dels incendis forestals, s'ha de destacar el risc d'erosió, que és important sobretot en els sectors de més del 30% de pendent, interval en que es troba bona part de la Serra del Tormo. També, per l'existència de materials tous existeix un risc moderat d'erosió al sector nord-est del nucli urbà de Garcia.

Possible evolució de les Serra de Tormo

Es de preveure que els incendis forestals seran els agents principals en l'evolució del paisatge. Al mateix temps, mentre no es produeixin incendis, la reconstitució de la vegetació i la formació de bosquines i boscos, més estructurats i densos amb els pas del temps, és de preveure que siguin els processos dominants.

A aquesta vulnerabilitat front els incendis forestals, s'hi afegeix un altre factor que pot modificar el paisatge de forma ostensible: els parcs eòlics. En aquesta zona hi ha autoritzats els parcs del Coll de la Garganta i de Barbers.

Als efectes paisatgístics dels parcs eòlics, d'arribar-se a construir, caldria sumar-hi els de construcció dels vials d'accés i les línies elèctriques per a l'evacuació de l'electricitat.

Les característiques topogràfiques, d'altra banda, fan que qualsevol altra infraestructura o instal·lació de nova creació, ja siguin torres de comunicacions, dipòsits d'aigua o construccions en general, tinguin una elevada visibilitat des d'un ampli marc territorial. Per aquesta raó,

és especialment important realitzar aquestes actuacions amb una cura especial.

Per altra banda, si se segueixen els mateixos paràmetres demogràfics i socioeconòmics que en els darrers anys, és de preveure que urbanísticament el paisatge de la Serra del Tormo no canviï substancialment, perquè no es preveuen variacions significatives en la localització residencial, ni en la d'activitats econòmiques. En el cas del nucli urbà de Garcia, el futur creixement de nucli sembla que es farà sobretot en la part sud o sud-oest de la població, al llarg d'una de les vies més importants de la població.

Cal tenir en compte, però, que qualsevol intervenció en aquest paisatge pot tenir una incidència significativa. En aquest sentit, cal ressaltar que si finalment tira endavant la proposta de desdoblament de la C-12, Eix de l'Ebre, aquesta infraestructura podrà tenir un impacte destacat en el paisatge de l'estret del Pas de l'Ase.

D'altra banda, serà interessant observar l'evolució futura dels conreus, donat que es tracta d'una zona de baixa incidència vitivinícola i de conreus de fruita dolça, amb relació al nucli central del Priorat, i a la Cubeta de Móra, respectivament. Alguns dels conreus tradicionals com les oliveres, es troben precisament en perill ateses les seves actuals condicions econòmiques.

La implantació de nous conreus, incentivats per la creació de la Denominació d'Origen Montsant, pot representar un impacte paisatgístic més o menys intens en funció de la localització d'aquests nous conreus, de les metodologies utilitzades per a la rompuda i l'organització de l'àmbit agrícola. Així mateix l'expansió del regadiu pels vessants propers a Garcia, poden comportar canvis de conreus i noves rompudes, provocant transformacions tant en l'estructura com en l'aspecte del paisatge actual.

Avaluació del paisatge

Debilitats:

- El foc és un dels principals agents modeladors del paisatge, degut al molt alt risc d'incendi forestal que afecta el conjunt de la Serra del Tormo. Els canvis en el paisatge que provoquen els incendis són importants i persistents.

- L'abandó de l'agricultura ha provocat una densificació de les masses forestals que dificulta la posada en valor dels marges i d'altre arquitectura de pedra en sec.

Amenaces:

Figura 3.16. Noves plantacions, com les que s'observen a l'esquerra de la imatge, tot i que marginals, poden anar introduint noves formes al paisatge de la unitat, sobretot als vessants amb menors pendents.

- La implantació de parcs eòlics, en funció de les mesures d'integració paisatgística aplicades, pot modificar el paisatge del conjunt de la unitat i d'algunes unitats veïnes. No només per la presència dels aerogeneradors, sinó per les esteses de línies elèctriques i per l'obertura de les vies d'accés.

- El desdoblament de la C-12 pot comportar canvis paisatgístics importants al sector de l'estret del Pas de l'Ase.

Fortaleses:

- L'incorporació de bona part de la serra dins la Xarxa Natura 2000, ha de permetre una gestió de l'entorn de forma que es puguin preservar els valors naturals i patrimonials.

- La presència de miradors excepcionals sobre el Priorat (l'ermita

de Sant Pau o el balcó del Priorat) amb unes perspectives sobre tot l'horitzó, suposen uns elements molt importants per al gaudi paisatgístic del territori de la Catalunya meridional.

- L'escassa pressió antròpica actual pot tenir efectes positius en la preservació del paisatge de la serra. Si l'acció humana s'orienta cap a activitats com la turística, que necessiten de l'existència d'un patrimoni cultural i natural, els resultats poden ser molt favorables per al desenvolupament local de les poblacions de la serra.

Oportunitats:

- La gran importància que té la serra del Tormo com a connector ecològic entre la serra del Montsant i els Ports, representa una oportunitat per al manteniment dels valors naturals que la unitat conté.

- L'èxit de la navegabilitat del riu Ebre pot repercutir positivament en la revalorització dels elements del paisatge propers al riu.

- Les trinxeres i altres elements relacionats amb la batalla de l'Ebre poden convertir-se en una oportunitat per revaloritzar el paisatge de la unitat.

Objectius de qualitat paisatgística i proposta de mesures i accions

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) i la proposta de mesures (criteris) i accions que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els definits per a tot l'àmbit territorial de les Terres de l'Ebre continguts en els capítols 14 i 15 de la present memòria (volum 1).

OQP 3.1

Un paisatge natural ben conservat, amb qualitat paisatgística, i amb el manteniment dels valors simbòlics i identitaris que conté, posat a l'abast de la ciutadania per al seu gaudi.

La Serra del Tormo és un paisatge de baixa muntanya mediterrània amb un relleu abrupte amb altituds moderades que no arriben als 700 metres (lo Guixar, 636 m), que conforma uns vessants i cingleres que són visibles des de molts punts del Priorat, de la Cubeta de Móra i dels Costers de l'Ebre, i que conformen una de les façanes paisatgístiques principals de la Ribera d'Ebre, amb elements geològics emblemàtics com Lo Tormo o La Picossa.

Vinculat a la geologia de la zona, a l'entorn del Molar hi ha restes d'edificacions d'antigues explotacions mineres, l'origen de les quals es remunta fins ben antic, i que actualment es troben en procés de degradació.

Els valors ecològics queden reconeguts en la inclusió de bona part de la unitat en l'EIN Pas de l'Ase, sobretot pel paper que té de connector biològic entre el Montsant i les Serres de Pàndols i Cavalls, i els Ports.

La superfície forestal ocupa un 81% de la unitat, sobretot amb brolles de romaní que ocupen grans extensions del territori, a vegades recobertes per pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*). Només a les obagues dels vessants septentrionals i occidentals hi ha clapes d'alzinars. És tracta d'una unitat molt afectada per grans incendis forestals a les dècades de 1980 i 1990.

L'espai agrícola està restringit sobretot als vessants orientals, en contacte amb la Cubeta de Móra i el Baix Priorat, o bé a l'entorn dels nuclis urbans del Molar i la Figuera, i principalment s'hi conreen ametllers, oliveres, i vinya. Associat a aquesta activitat, la unitat presenta diversos elements de l'arquitectura rural de la pedra seca actualment abandonats, que representen una mostra dels aprofitaments històrics d'aquest espai de muntanya.

Històricament, sobretot a l'entorn del riu Ebre, el territori havia estat poblat amb diversos assentaments ibers, que actualment es troben en procés de deteriorament, a excepció del poblat de Sant Miquel, a

Vinebre, on s'hi han fet diverses intervencions.

L'existència de diverses ermites confereix a la unitat al paisatge un conjunt de valors religiosos i espirituals, a més d'ús social, sobretot per als habitants dels nuclis de la pròpia unitat, així com d'unitats veïnes.

La presència del riu Ebre a l'estret del Pas de l'Ase, és un dels paisatges més interessants i el més vist d'aquesta unitat, que la carretera C-12 (Eix de l'Ebre) creua aquesta serra als peus de Lo Tormo. El projecte de desdoblament d'aquesta via podria comportar unes alteracions notables d'aquest sector de la unitat.

Actualment hi ha dos parcs eòlics autoritzats a les carenes de les serres, que si no s'apliquen les mesures paisatgístiques adequades poden comportar la transformació dels perfils emblemàtics que representen aquestes muntanyes per a una part important de la població de la Cubeta de Móra, dels Costers de l'Ebre, i del Baix Priorat.

Criteri 3.1.1.- Gestionar i ordenar les masses forestals del nord i oest de la unitat per tal millorar-ne la seva estructura i fer-les més resistents davant el risc d'incendis forestals, garantint un paisatge natural amb una vegetació pròpia del domini biogeogràfic que els correspon.

Criteri 3.1.2.- Vetllar pel manteniment de les àrees agrícoles que romanen als vessants de les serres, atesa la seva funció d'aportació de biodiversitat i de prevenció d'incendis forestals.

Criteri 3.1.3.- Evitar les actuacions agressives en vessants d'excessiva pendent i/o alta visibilitat des dels nuclis de població o des de les vies de comunicació.

Criteri 3.1.4.- Preservar els cingles i perfils emblemàtics d'actuacions agressives i elements artificials que en dificultin o distorsionin la visió i contemplació, preservant d'aquesta manera la seva condició de referent estètic i simbòlic i identitari de part dels habitants d'aquest territori.

Criteri 3.1.5.- Potenciar la gestió de l'EIN Pas de l'Ase.

Criteri 3.1.6.- Recuperar i revaloritzar el patrimoni històric vinculat a la cultura ibera i a la mineria.

Criteri 3.1.5.- Gestionar integralment i adequada els marges fluvials de l'Ebre al seu pas per l'estret del Pas de l'Ase, afavorint la recuperació de la vegetació de ribera, per tal de millorar-ne el seu estat ecològic i la seva aportació a la diversitat paisatgística.

ACCIÓ 3.1.1.	
Proposar a l'EIN Pas de l'Ase els connectors biològics definits pel Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre.	
Prioritat	Alta

ACCIÓ 3.1.2.	
Estudiar l'elaboració d'un Pla de Prevenció d'Incendis Forestals (PPI) integral per a tota la unitat de paisatge, partint de la base d'una gestió i ordenació sostenible de les masses forestals, aprofundint en el paper de la ramaderia extensiva com a element de millora de la seva estructura i les faci més resistents als incendis forestals.	
Prioritat	Alta

ACCIÓ 3.1.3.	
Impulsar l'elaboració d'un inventari del patrimoni d'arquitectura rural de pedra seca de la Serra del Tormo, per tal de garantir-ne la seva conservació i poder posar aquest patrimoni a l'abast del conjunt de la població per al seu gaudi i l'aprofitament econòmic.	
Prioritat	Alta

ACCIÓ 3.1.4.	
Impulsar un projecte de restauració integral dels assentaments ibers que conté la unitat, així com del patrimoni industrial de la mineria de l'entorn de El Molar, per tal d'aportar nous elements en el paisatge i que permeten explicar-lo i entendre'l millor.	
Prioritat	Mtjana

ACCIÓ 3.1.5.	
Estudiar integralment la implantació dels projectes eòlics en tramitació en diversos indrets de la unitat, tenint en compte la qualitat del paisatge.	
Prioritat	Alta

ACCIÓ 3.1.6.	
Estudiar, els traçats de les línies elèctriques d'alta i molt alta tensió que transcorren per l'interior de la unitat per tal de fer-les menys visibles, especialment les que transcorren prop de l'estret del Pas de l'Ase.	
Prioritat	Alta

ACCIÓ 3.1.7.	
Integrar i considerar els valors paisatgístics recollits en el present catàleg, si s'escau, en el projecte de conversió de la C-12 en autovia.	
Prioritat	Alta

ACCIÓ 3.1.8.	
Consolidar per a l'ús públic els voltants de les ermites de Sant Pau, Santa Madrona, Sant Jeroni, Sant Miquel, Sant Antoni de Pàdua, i Santa Magdalena a Garcia, freqüentats pels habitants de la zona.	
Prioritat	Mitjana

ACCIÓ 3.1.9.	
Consolidar, per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre el paisatge, els miradors de Sant Pau de la Figuera, de la Punta del Guixar, els situats a l'entorn de la C-12, i el de l'ermita de Sant Jeroni, així com senyalitzar els recorreguts d'interès o itineraris paisatgístics als punts de principi i final: <ul style="list-style-type: none"> a) Garcia- El Molar- La Figuera- Coll de la Torre b) El Masroig- El Molar- El Lloar- Gratallops c) Garcia- Vinebre 	
Integrar el conjunt de miradors i itineraris en el Pla territorial parcial de Terres de l'Ebre.	
Prioritat	Alta

OQP 3.2

Uns nuclis urbans petits i compactes i amb uns accessos endreçats i nítids en la transició vers els espais forestals, que mantinguin en el seu desenvolupament els trets identitaris propis de l'arquitectura rural del lloc.

La Serra del Tormo es caracteritza per ser un territori poc habitat i on la població es concentra en els pobles de El Lloar, El Molar, i Garcia, en una localització perifèrica respecte a les serres, així com a La Figuera, situada al nord de la unitat a 550 metres d'altura.

L'existència d'aquests nuclis urbans compactes i amb perfils i identitats pròpies, permeten mantenir l'essència d'aquest paisatge, i haurien de mantenir un creixement ordenat que conservi els valors urbanístics i patrimonials amb tipologies pròpies del lloc i evitar la dispersió d'elements urbans i construïts per la perifèria.

Criteri 3.2.1.- Manteniment de la compacitat dels nuclis urbans i evitar-ne la dispersió o l'aparició d'elements no concordants en cada nucli urbà.

Criteri 3.2.2.- Protegir els perfils i les façanes dels nuclis urbans, evitant que qualsevol actuació, amb alçades i tipologies no concordants, en desvirtui el conjunt paisatgístic.

Criteri 3.2.3.- Vetllar perquè en els instruments de planejament urbanístic municipal garanteixin la preservació de la compacitat dels nuclis urbans i l'encaix de les noves construccions en el paisatge urbà preexistent.

ACCIÓ 3.2.1.	
Desenvolupar instruments de planejament urbanístic o actuacions d'ordenació, amb l'objectiu de conservar i, si s'escau, restaurar integralment la façana urbana dels nudis de Garcia i el Molar, i millorar paisatgísticament els seus accessos i límits urbans.	
Prioritat	Alta